

Funkcjonalność otulin wybranych parków narodowych w Polsce w kontekście przemian krajobrazu i planowanego zagospodarowania

Ochrona przyrody w Europie i innych częściach świata tradycyjnie realizowana jest w ramach wyznaczanych obszarów chronionych lub ochrony wybranych cennych gatunków. Pomimo znacznej powierzchni już istniejących form ochrony przyrody (parków narodowych, rezerwatów przyrody czy parków krajobrazowych) powstają wciąż nowe, a istniejące są powiększane. Jednak mimo tych działań najnowsze badania i raporty wskazują, że różnorodność biologiczna ciągle spada. Mamy coraz mniej cennych gatunków oraz siedlisk zwierząt i roślin. Jest to związane z postępującą izolacją obszarów chronionych i brakiem możliwości migracji zwierząt i roślin pomiędzy nimi. W wielu badaniach podkreśla się, że duże znaczenie dla tego negatywnego procesu mają przemiany środowiska zachodzące pomiędzy obszarami chronionymi oraz w ich najbliższym sąsiedztwie. Parki narodowe czy rezerваты przyrody objęte są ochroną prawną, a działalność człowieka na ich terenie jest ograniczona i podlega ciągłej kontroli. Dzięki temu na ich obszarach nie zachodzą istotne zmiany w zagospodarowaniu terenu. Natomiast zmiany użytkowania ziemi na terenach łączących obszary chronione nie są objęte tak restrykcyjną kontrolą. Problem potęguje fakt, że obszary w otoczeniu parków narodowych są atrakcyjnymi terenami dla rozwoju turystyki i osadnictwa, dlatego obserwuje się tam duży wzrost liczby nowych budynków. W wielu krajach dla ograniczenia negatywnego wpływu działalności człowieka wprowadza się specjalne strefy buforowe (strefy ochronne), które mają chronić przed takim zagrożeniami jak intensywna zabudowa i tym samym zapobiegać izolacji obszarów chronionych. Termin i idea stref buforowych zaczęły być szerzej znane i stosowane w latach 70. XX wieku, kiedy powstał program UNESCO Człowiek i Biosfera (MAB) oraz rezerваты biosfery. W Polsce również istnieją strefy buforowe, które nazywane są otulinami. Mają one zabezpieczać i zmniejszać negatywny wpływ człowieka na obszary chronione. Otuliny w Polsce wprowadza się obowiązkowo dla parków narodowych od połowy lat 90. XX wieku oraz dobrowolnie dla innych obszarów chronionych. Mimo istnienia stref buforowych wiele gatunków zwierząt i roślin oraz ich siedlisk jest nadal zagrożonych, a różnorodność biologiczna ciągle spada. Do tej pory na świecie prowadzone były nieliczne badania, które miały na celu ocenę skuteczności stref buforowych. Tego typu badań nie prowadzono do tej pory także w Polsce.

Celem niniejszego projektu jest określenie funkcjonalności otulin pięciu wybranych parków narodowych (Bory Tucholskie, Kampinoski, Ojcowski, Słowiński i Świętokrzyski) w Polsce w kontekście przemian krajobrazu i planowanego zagospodarowania. Obszar badań obejmuje 28 gmin, w granicach których znajduje się obszar parku narodowego lub jego otulina. Ocena funkcjonowania otulin będzie oparta na analizach dotychczasowych zmian krajobrazu i przyszłych zmian w zagospodarowaniu zachodzących w samej otulinie, jak i w odniesieniu do innych obszarów (obszar parku, kilkusetmetrowe strefy wokół granic parku oraz pozostały obszar gminy poza otuliną). Dzięki temu możliwa będzie analiza zmian na terenie parku narodowego i w otulinie w porównaniu do obszarów nieobjętych żadną ochroną prawną. W analizach zostaną uwzględnione także kwestie zarządzania i skuteczności obowiązujących procedur, w tym celu zostaną przeprowadzone wywiady z pracownikami parków narodowych i gmin odpowiedzialnymi za politykę przestrzenną i środowiskową w tych instytucjach. Do zbadania przemian krajobrazu będą wykorzystane archiwalne materiały kartograficzne (mapy topograficzne i zdjęcia lotnicze) z lat 1950–2018, na podstawie których opracowane będą mapy z użytkowaniem ziemi. Podobne mapy zostaną przygotowane dla przyszłego zagospodarowania. Do ich opracowania posłużą obowiązujące dokumenty planistyczne i mapy w nich zawarte. Następnie na podstawie tych danych zostaną przeprowadzone analizy statystyczne i przestrzenne zmian użytkowania ziemi i struktury krajobrazu. Do analizy użytkowania ziemi będzie wykorzystana m.in. metoda nakładania treści map, jedna z najpowszechniejszych metod stosowanych w geografii do analizy związków przestrzennych. W przypadku badania struktury krajobrazu zostaną wykorzystane metryki (wskaźniki) krajobrazowe. Struktura krajobrazu będzie analizowana na podstawie użytkowania ziemi, a klasy użytkowania będą traktowane jako płyty np. płat lasu lub zabudowy. Do najprostszych metryk krajobrazowych należą m.in. liczba typów użytkowania czy powierzchniowy udział każdego z typów użytkowania na danym obszarze oraz wskaźniki powierzchni i granic płatów. Uzyskanie wyników dla różnych stref (obszar parku, otulina parku, pozostały obszar gminy poza otuliną oraz strefy wokół granic parku) pozwoli na szczegółową analizę i porównanie między nimi, a także na porównania pomiędzy poszczególnymi parkami.

Podjęta tematyka jest istotna, ponieważ nawiązuje do aktualnych problemów związanych ze zmianami środowiska, takich jak fragmentacja i izolacja obszarów chronionych. Wyniki prowadzonych badań pozwolą nie tylko zrozumieć i zidentyfikować główne zmiany oraz zagrożenia środowiska parków narodowych w Polsce, ale będą także pomocne dla innych obszarów chronionych w różnych regionach świata w celu ich lepszego monitoringu i zarządzania.